

Forligelse med perspektivismen?

Metafysik og excorsisme. Indlæg ved forsvaret af Lars-Henrik Schmidts doktorafhandling, Slagmarks Skyttegravsserie. Århus 1988. 49 s.

Den 9. februar 1988 forsvarede idéhistorikeren Lars-Henrik Schmidt sin disputats, *Den sociale excorsisme. Konstruktion af det sociale hos Rousseau og Nietzsche* (Modtryk, Århus 1987) i et svedende og overfyldt auditorium, der formeligt sprudlede af interesse. Slagmarks fine lille udgivelse er et stykke kildemateriale, en dokumentation, der ud over Schmidts forvarstale indeholder tre oppositionsindlæg: to officielle ved Peter Kemp og Hans-Jørgen Schanz - og et "ex auditorio" ved Hans Fink.

Ultrakort og kondenseret kan det siges, at Schmidt kådt og foucaultsk forholdt sig drillende til selve det doktorale vidensregimes krav om "måden at tale på". Han propagerede for at tænke anderledes, end de gældende acceptregler og gentagelsesritualer foreskriver for, hvad der kan siges og skrives. Men samtidig blev det fastholdt, at det at ville tænke anderledes må "forlige sig med at tænke gement, gentageligt og genkendeligt..." uden dog dermed at billige (idealiserer) eller forsone sig med (tage for givet) de grænser, der normalt eksisterer for tænkningen. Filosofien som aktivitet og idéhistorien som socialanalytik undersøger, hvorledes diskurser gør sig gældende i det sociale. Bestræbelsen gælder ikke det at ville begrunde eller kritisere en diskurs'

eventuelle gyldighed. Den tragiske forligelse er et endeløst mellemværende, der bevæger sig mellem "distancen (det anderledes) og gentagelsen (det givne)". Denne tragik undersøges i afhandlingen hos Rousseau og Nietzsche. De må begge forlige sig med metafysikken, henvist som de begge er til at producere metafysik som et vilkår. Dette vilkår er vi også underlagt - omend vi måske ikke indstifter lignende metafysiske, ubetingede grunde: natur (Rousseau) og liv (Nietzsche). Den tragiske holdning og sans kaldes for immetafysisk. Forligelsen med en svækket ontologi er dens henvisthed. En aktualisering af det 18. århundredes Rousseau og det 19. århundredes Nietzsche "må lyve dem til" - således at der kan findes figurer, hvormed der kan udøves "en kritik af vores tid". Den endeløse filosofiske bestræbelse på ikke at klistre tankedød fast til nogle hypostaserede referenter og betydningsreducerende identitetsbegreber må besinde sig på følgende: "filosofien skal ikke og kan ikke løse problemer, blot forskubbe symptomer..."

Schmidt stillede os fire sammenhængende teorier i udsigt: en videnspolitik, en erstatningsmetafysik, en konsumtionsteori og en transmissionsteori - samt et appendix om politisk filosofi.

Programmet, der netop er blevet gennemført med udgivelsen af *Viljen til orden* (Modtryk, 1988), skal erstatte klassiske forsøg på at tænke inden for hhv. erkendelsesteori, metafysik & naturfilosofi, æstetik og etik (se også disputatsen, s. 303-4).

Kemps kritik rettede sig imod: Schmidts sprogopfattelse og hans

"uelegant(e) forhold til sproget"; en række unøjagtigheder (bl.a. en fejl-oversættelse af et centralt sted hos Rousseau); fraværet af oversættelser af de mange tyske og franske citater (fare: utilgængelighed for en bredere læserskare); en manglende vedkendelse af sin egen inspiration (fra eksempelvis Derrida) og en manglende forståelse af denne og Heidegger; en ukritisk overtagelse af Foucault's epistemetanke for med denne (i lommen) at godtage Nietzsches perspektivisme; en rendyrkelse af den instrumentelle sprogopfattelse hos Nietzsche og for at glemme fortællingens og poesiens muligheder; fraværet af dialektisk tænkning; en uskøn højstilisering af et "paradoksmageri", der synes at ville afvise anvendelsen af almenbegreber. Kemp ofrede mest krudt og retorisk kraft på sit yndlingsfelt: "etikken og det sociale". Hér udspandt der sig da også en heftig meningsudveksling mellem præces (Schmidt) og opponent (Kemp). Kemp fastholdt, at en filosofi uden etik er et uhyre, "en rigtig dødsutopi". Den andens uerstattelighed og værdighed må stå i centrum for en etik, der således ikke blot kan se på "mit forhold til mig selv og om jeg kan holde (stanken af) de andre ud". Uden en fast etik risikerer filosofien at ende som Heidegger, for hvem, der tilsyneladende ikke var noget filosofikritisk immanent, der kunne hindre ham i "af realpolitiske grunde at støtte Hitler i meget lang tid". Schmidt vendte sig mod forsøg på at udvikle en filosofisk, universel moral-terror. Samtidig mente han, at der kunne tænkes mange forskellige

konkrete etikker i kølvandet på afhandlingsens projekt. På det seneste har han da også lanceret en "anstændighedens konkrete etik" (se *UNDR, Nyt Nordisk Forum*, nr. 55, 1988 - samt *Viljen til orden*, kap. 4).

Fink udfoldede "en venlig opposition". Han efterlyste større distance og mere frisk luft mellem Nietzsche og doktoranden. Schmidt placerer sig i en hermeneutisk cirkel, hvori begrebet som tragik, erstatning, forligelse, metafysik og metafysikkritik gensidigt synes at hænge sammen som uundslippeligt ærtehalv. Men for Fink er tabet af metafysiske illusioner om absolut sikkerhed (en "rock-bottom") ikke et tab, der kræver erstatning - og ikke et tab, der indebærer, at vi ikke kan være sikre på noget som helst. Umiddelbarhedstabet kræver ikke erstatning. Når Schmidt gør al tænkning kr itisabel, da argumentet lyder, at denne altid vil øve vold og forskelsreduktion, bliver Finks tankevækkende replik:

"Det er, som om du vil overtrumfe en absolut metafysisk identitet mellem tænkning og virkelighed med en absolut metafysisk forskel. Men hvorfor kan du vide, at konfliktualiteten er uoprettelig og derfor absolut og metafysisk?" Denne kanonisering ser han som en overreaktion på fraværet af en bestemt, endegyldig forankring af sandheden. Endelig kan Fink ikke se, at "det sociale", der vindes i umiddelbarhedstabet, skal forstås som en erstatning eller erstatningsrealitet ("trøstepræmie") - og ikke blot som en realitet eller et vilkår. Afsluttende skitserede Fink, at vi lever i et spilrum, hvori vi både politisk og moralsk

kan modsætte os bestemte former for forvaltning og magtudøvelse. Indirekte lød kritikken, at Schmidts forligelses- og henvisthedsforestillinger, der indskriver sig i en proklameret tragisk filosofi, kan risikere at lukke øjnene på dem, der hellere konkret skulle prøve på (at lære) "at kende forskel på godt og ondt" i spillerummet. En ren udleverethed til magten fostrer blot afmagt, sagde Fink.

Schanz gik meget håndfast til værks. Han kritiserede Schmidts mangfoldige og upræcise anvendelse af ordet metafysik. De vidt forskellige betydninger har sjældent teorihistoriske adresser og stringens. Betydningsglidningerne (Schanz liner 15 op - og siger, at han kan give mindst 15 andre) gør det uhyre uklart, hvad der menes med metafysik og metafysikkritik - for slet ikke at tale om afledningerne antimetafysik og immetafysik. Schmidts "erstatningstale" fandt han yderst søgt - og uden belæg hos Nietzsche. Schanz spurgte også, hvad der menes med "identitet" i afhandlingen. Dækker begrebet over en formal-logisk, en hverdagsproglig eller jeg-identitetsmæssig opfattelse? Endvidere rettedes en række spørgsmål til begrebet om subjektivitet. Ifølge Schanz udfolder Nietzsche en dyb kritik af subjektivismen og objektivismen - og af det hypostaserede subjekt - netop for at insistere på og redde subjektets mulighed for at sætte værdier og formidle sammenhænge. Schmidt kritiseres for ikke at se Nietzsches forsøg på frigørelse af et afsubstantialiseret subjekt(begreb). Ligeledes for ikke at differentiere præcist mellem Nietzsches opfattelse af relationerne

mellem metafysik og videnskab. Endvidere for at foretage en række projektioner, der uden filologisk-autentisk finfølelse læser det 20. århundredes tænkning ind i Nietzsche, snarere end at bringe Nietzsche til at kommunikere med et 20. århundredes tænkning på hans egne teksters grundlag. I den forbindelse kunne Schanz også godt have ønsket sig en mere præcis redegørelse for, "hvad der betegnes som det 20. århundredes filosofi", herunder en klarer markering af, hvilken inspiration, der er hentet hos Derrida og Foucault. Inspirationsbaserne burde blotlægges.

Schanz opfattede det som fatalt, at kunstproblematikken hos Nietzsche overses - samt at Schmidt ser "en problematik omkring et oprindelighedstab" hos Nietzsche. Denne problematik eksisterer ikke - og dermed er der heller ingen grund til at opfatte Nietzsches filosofi som tragisk og fyldt med erstatningstale. Erstatningstalen er et grundløst vildspor.

For tilhørerne var der næppe tvivl om, at to meget forskelligartede måder at filosofere på hér stødte sammen, så gnisterne sprang. Hvad Schanz fandt problematisk (betydningsglidning, aktualiserende indlæsninger, den manglende forpligtelse til excellerende i autenticitets-søgende filologi) - udlagde Schmidt som pointer og friheder (til at tænke anderledes og nyt). Schmidt ønskede netop at betvivle og ironisere over selve den vilje til orden og hang til éntydighed, som Schanz fremholdt som filosofiens agtværdige vartegn.

Ex auditorio og et år efter: åbne spørgsmål og venlige anfægtelser

"F. eks. interesserer det mig ikke, om en diskurs er gyldig, men hvor vidt den gør sig gældende" (Schmidt).

"Alles was ist, interpretiert, und Interpretation ist alles, was ist" (Günter Abel).

"... philosophically interesting questions are questions of use or utility, not of truth or correctness" (R.H. Grimm).

"Filosofi er vaccination imod selvhøjtidelighed" (Schmidt).

Jeg forsøger at fatte mig i korthed, forvissat om den åbenlyse fare for selvhøjtidelighed og postulatorik. Jeg vil prøve at anfægte Nietzsches, Schmidts, Grimms og Abels filosofiske grundoverbevisning gennem at stille en række spørgsmål til den cirkulære og selv-referentielle perspektivismefigur, de alle tænker inden for.

Problemet er, at fortolkningsmetafysikken - i dens konstituerende uundgåelighed - synes at blive til en *meta*-sandhed om det værendes konstitution. En cirkulær ontologi opstår. Schmidt kanoniserer metafysikken som grundbetingelse for al socialt liv - samtidig med at denne centrerer en privilegeret filosofisk tydningsform om en tilsyneladende selvkvørende *meta*-teoretisk fortolkningsmaskine, der alene henviser til og "begrunder" sig selv med sig selv. Resultatet bliver tegn kæder, der henviser til andre tegn kæder, som igen henviser til ... etc. De betydende tegns cirkulære kæder ER alt værende. Der ER intet andet - hverken "hér" eller "derude". Der ER intet at *udlæse*. Ud af denne

forligelse med perspektivismen opstår en art overophedet, alt for stor og totaliserende, aksiomatisk- filosofisk figur. Den er cirkulær, selv-immuniserende, selv-bekræftende og altkonstituerende: En betydningsteori uden referencer til noget ikke-perspektivisk værende (noget sådant er jo netop også konstitutionelt udelukket). Den logiske og internt konstruerede perspektivisme har en forrygende konsistens og effekt. Som bekendt "volder sproget verden", og både objekt og subjekt ser Schmidt som effekter af det betydningsproducerende sprog. De er intet uden, før eller uafhængigt af perspektivismens gennemsyning. Alt er og bliver fortolkninger - hævdes det. Ligesom det fastholdes, at der kan og skal rejses vandtætte skodder mellem det værende (er) og det normative (bør) - mellem det, at noget gør sig gældende, og det, at noget evt. skulle være gyldigt. Med perspektivismen som arkimedisk "punkt" forlader Schmidt kriteriologien og den nærmest sygelige hang til begrundelser og universalistiske dømmekraftsprojekter, der har præget det meste af den hidtidige vestlige filosofi. Perspektivismen lover os en sundere frigørelse fra det gammel-metafysiske hængedynd.

Jeg vil nøjes med at spørge fra side-linien - lade paradokserne flyde: Hvorfor skal en filosofisk refleksion (fremover) forlige sig med en cirkulær og selvkvørende perspektivisme?

Lader det sig overhovedet gøre at skelne absolut mellem "det gældende" og "det gyldige" - og kan perspektivismen vriste sig fri af kriteriologiens og normativitetens påtrængende nærvær?

Er det muligt og ønskværdigt at for-

ene en yderst berettiget præcisering af umiddelbarheds- og naivitetstabet i den moderne kultur og tænkning med forjætte(n)de forsøg på at tæmme dømmekraftens kritiske projekter (der vel altid har selektive fingre med - også i Lars-Henriks spil)?

Skal det være en ny norm, at en venlig filosofi skal undgå tvisten og fighten for synspunkter, der ellers måtte forekomme den "sandere", "retfærdigere" og "skønnere"?

Hvorfor skal vi forlige os med at træde ind i perspektivismens "onde cirkel", der nærmest fortætter sig til en deus ex machina med altomfattende epistemologiske implikationer?

Får perspektivisme status af en sandere filosofi om det værendes uundslipelige konstitution - end der ellers gives de tænkende at tænke?

Skal perspektivismen fungere som en art betydningens meta-teori, der samtidig skal åbne for, at alle filosofiske spørgsmål partout skal tænkes som pragmatiske anvendelses-spørgsmål af deskriptiv udformning, lysår fra dømmekrafternes viltre slagmark?

Kan det sociale bånd reduceres til alene at være af sproglig, perspektivisk og kultur-konventionel karakter (*er* der slet ikke noget, der ikke *er* sprog, og udgår der slet ingen "forpligtelser" fra noget ikke-perspektivisk)?

Duer perspektivismen til at tænke formidlingerne mellem perspektivisk horisontkonstitution (betydningsvilkåret) og mulige sociale og individuelle forsøg på at bryde med denne (dette)?

Hvordan tænkes forandring og brud,

når "rummet" er en lukket fortolknings-cirkel (hvor opstår mulighedsbetingelserne)?

Er det en gevinst at udkaste en metafysik, der ikke vil tænke i dialektiske konstellationer mellem genstand og begreb - men alene i et selv-givet perspektivistisk bånd?

Er det ikke uforeneligt med en radikal perspektivisme at håne nihilisten for ikke at se verden, som den er ("... Welt, wie sie ist ...", Nietzsche i Schlecta-udg., III, s. 549; anvendt som indledningscitater og motto af Schmidt) - da det værende hermed gøres til kritikbase og referent gennem en finurlig form for ontologisk selv-forsikring: "er" træder i sandhedens tjeneste på en såre selvmodsigende facon?

Som moderne arvtager af Spørge-Jørgens projekt vil jeg blot lade disse tolv spørgsmål blive hængende i luften og desuden undlade at komme nærmere ind på: en kritik af forlignelsesfigurens defaitistiske konnotationer; de uheldige og næsten umærkelige glidninger mellem en forlignelse med metafysikken som betydningsvilkår og en forlignelse med selveste socialitetsvilkåret (afhandlingen, s. 12); det hjemløse subjekt i de perspektiviske sprogpilskæder og fængslende videnregimer; den manglende dialog med andre, der har forsøgt at forsvare Nietzsches perspektivismefilosofi med kritik (Abel, Grimm m.fl.) - og endelig en mulig skitsering af, hvorledes metafysik-begrebet i selskab med en kritisk læsning af Adorno måske kunne gøres til et kritisk, transcendent-anende forehavende - snarere end til noget, vi tragisk må forlige os med i et evigt sørgearbejde.

Muligvis som et adresseløst ekko klinger det heftigt i mit bagehoved: hellere radikale brud end forligelse med perspektivismen. Samtidig runger det: jeg bliver vist aldrig færdig med at gnave videre på Schmidts disputats. Dertil er dens udfordrende perspektiviske ben for vigtige og irriterende anmassende for (mine) forsøg på til stadighed at modernisere en åben og samfundskritisk filosofisk refleksion, der ikke falder bag om sig selv. Banen er stadig åben for ukendte og venlige tacklinger.

Steen Nepper Larsen

Note:

Hovedkritikken i min omgang med såvel Nietzsches som Schmidts filosofiske konstruktioner står at læse i mit speciale: *En fortolkende opdagelsesrejse i Münchhausens sumpe. Tre essays om kritisk normativitet - Jürgen Habermas, Friedrich W. Nietzsche og Theodor W. Adorno som anledning* (udg. på Institut for historie og samfundsforhold, RUC, 1987, 310 s. Pris: kr. 40,-). Specialets ledetråd er: "Philosophy cannot establish a priori eternal standards, but it cannot give up the search for criteria of valid knowledge and action altogether" (Seyla Benhabib). Essay'et om Nietzsches perspektivisme belyser tesen: "Enhver dekonstruktion af en referentialitet sætter en ny referentialitet. En cirkulær selvbegrundende perspektivisme er en selvimmuniserende, ikke holdbar totalfigur, der umuliggør konstitutionen af en kritisk normativitet."

Günter Abels hovedværk hedder: *Nietzsche. Die Dynamik der Willen zur Macht und die ewige Wiederkehr*, Berlin/New York, 1984. Læs spc. s. 113-184 - eller følgende korte og komprimerede artikel af Abel, hvis interesse centrerer sig om den filosofiske status af Nietzsches interpretationsfilosofi: "Interpretationsgedanke und Wiederkunftslehre" i J. Simon og M. Djurić (red.): *Zur Aktualität Nietzsches*. Band II, Würzburg 1984.

R.H. Grimms hovedværk hedder: *Nietzsches Theory of Knowledge*, Berlin/New York 1977. En spidsformulering af, hvorledes Grimm finder, at Nietzsche giver "a powerful and elegant solution to (the) chronic problem of circularity in metaphysics", kan læses i tidsskriftet *Metaphilosophy* under overskriften: "Circularity and self-reference in Nietzsche", Vol. 10, Nos 3/4, 1979.

En mere omfattende kritik af Schmidts disputats kan rekvireres via Slagmark hos undertegnede (i kopi).